

Kozoň, Antonín a kol.

Návrat pedagogiky do detských domovov

Trenčín: SpoSolntE, 2017. 282 s.
ISBN 978-80-89533-22-0

Nad zložitou problematikou výchovy a vzdelávania, predovšetkým najmladšej populácie v našich (domácich) podmienkach - rámcovaných a niekedy až „oplotených“ globalizáciou, jej hmlistými pravidlami, ale aj neskrotným, nesprávne chápaným liberalizmom, absolutizujúcim slobodu bez zodpovednosti ako najväčší a najželanejší dar demokracie – sa v tvorivom a kritickom duchu „nahlas“ zamýšľa kvalifikovaný, inštitútom konferencie stmelený tím odborníkov z oblasti edukačných vied, psychológie, filozofie, ale aj sociológie a historiografie.

Prednosťou tohto, svojim spôsobom prvého „samitu“ pedagógov a pedagogickej problematike blízkyh a oddaných odborníkov, je symbióza teórie a praxe, teoretických reflexií a prakticko-aplikačných aktivít, prezentovaných účastníkmi konferencie.

„Duchovným otcom“ myšlienky oslobodiť výchovu a vzdelávanie mladej a najmladšej populácie (existujúcej vo výchovných zariadeniach v SR) z rúk subjektov, presadzujúcich „modernizáciu“, „transformáciu“, „efektívitu“ reformných krokov - je kvalifikovaný pedagóg doc. PhDr. Antonín Kozoň, PhD.

Úloha, ktorej podriadil ducha konferencie, nebola ľahká, ba priam - z pozície „edukačných skeptikov“ - nezvládnuteľná; V podstate to bola dvojjediná úloha:

1. „oslobodiť sa“ z pod biča nositeľov „inovácií“, v znamení ktorých sa prezentuje metodológia „edukačného redukcionizmu“;
2. sprístupniť a aktualizovať dejinami overenú funkcia výchovno-vzdelávacieho prístupu k „objektu“ v detských-výchovných zariadeniach, ktoré sú vo svojej funkcii ohrozené a už dnes sa badateľne minimalizujú v prospech pragmatickej „stratégie“ prioritizovať nediferencovanú, „paušálnu“ starostlivosť o zverencoch – detí a mládež - z opustených rodín, žijúcich v sociálnych zariadeniach, resp. v detských domovoch.

V centre pozornosti účastníkov konferencie boli teda otázky/problémy zhodnotiť „inštitucionálne zásahy“ do výsostne špecifickej, na profesionalitu náročnej edukačnej oblasti. Svojevoľné, na verejnosti (laickej, no predovšetkým profesijnej) neprediskutovaná problematika kompetencií v určovaní metodických, organizačných, ale aj špeciálnych teoreticko-metodologických prístupov k otázkam stratégie v oblasti výchovy a výchovy a vzdelávania detí a mládeže z opustených a iných foriem zaniknutých rodín v detskom mestečku a v sociálnych zariadeniach, zdá sa, že zanechala stopy kontraproduktívnej povahy.

Inými slovami, premrštený inštitucionalizovaný prístup k otázkam edukácie v tak zložitých domácich, ako aj v medzinárodných situáciách (v oblasti starostlivosti o opustené detí a mládež, o fungovaní detských domovov a sociálnych zariadení bez možnosti kompetentného, dôsledného, na kontrolu pripraveného systému) nezanechal očakávaný efekt. Nezodpovedal kritériám, určeným pre výchovu a starostlivosť svojich „klientov“ – detí z opustených, nestabilných, rozvrátených rodín: nezodpovedal z hľadiska efektivity v oblasti výchovy; nezodpovedal ani kritériám kladeným na proces socializácie a už vôbec nemohol zodpovedať kritériám humanizácie; teda kritériám súvisiacim s požiadavkou ochrany ľudskej dôstojnosti mladistvých osôb.

Najmä v súvislosti s emocionálnym prístupom má klasický edukačný potenciál perspektívu uľahčovať pobyt v zariadeniach tých maloletých a mladistvých, ktorí z nevlastnej viny, resp. pričinenia sa v takýchto zariadeniach ocitli. Ten však do značnej miery absentoval, najmä po transformácii detských domovov, v rámci ktorej došlo k presunom – bola zredukovaná výchovná činnosť, nakoľko kompetencie nad detskými zariadeniami prevzalo ministerstvo sociálnych vecí a rodiny. Touto transformáciou a zmenou kompetencií bol kladený zvýšený dôraz na starostlivosť (povedzme zväčša materiálnu) na úkor výchovy, dokonca aj na úkor identity detí, ktorá je ohrozovaná priamo-úmerne zväčšujúcej sa absencie emocionálnej zložky vo výchovnom procese. Otázkam emocionality vo výchove a vo vzťahu k rodine, jej nukleárnej štruktúre odznelo na konferencii viacero konštruktívnych príspevkov, čo znamená, že uvedená problematika nie je v tieni chladného „kalkulu“ - racionalizmu a pragmatizmu.

Na „neadekvátny“ prístup k otázkam významu edukačných prístupov v zariadeniach ústavnej starostlivosti kriticky poukazuje gestor konferencie doc. PhDr. A. Kozoň, PhD., najmä v súvislosti so snahou uplatniť metodologický redukcionizmu zo strany decíznej sféry (v roku 2005), keď došlo k redukcii výchovy na starostlivosť bez výchovy. „V ústavných podmienkach náhradnej starostlivosti je potrebné popri starostlivosti aj priestor

pre rodinnú výchovu, čo znamená návrat k tradičnej rodinnej, nukleárneho typu fungujúcej rodiny...“ Turbulencie ktoré sa odohrávajú v oblasti výchovy všeobecne, a zvlášť v sociálnych zariadeniach a v detských ústavoch, nemôžu mať cieľavedomý charakter; nemôžu slúžiť „konštruktívnej stratégii“. Rovnako pluralita rôznych foriem v tejto oblasti síce zdanlivo korešponduje so „slobodou“, avšak so slobodou bez zodpovednosti; skôr naopak: poskytuje „neohraničené“ alternatívy s neohrančenými princípmi a hodnotami, čiže s chaotickým, živelnosť podporujúcim prístupom k otázkam, ktoré konferencia reflektuje.

Nie náhodou predmetom pozornosti na (nami reflektovanej) konferencii boli aj otázky „krízy vo výchove“, dnes už s planetárnou dimenziou, ktorú reflektoval aj Rímsky klub v jednej zo svojich Správach“ z roku 1991: *„Je nevyhnutné si uvedomiť, že výchovné systémy, školy a univerzity sú iba čiastka toho, toho, čo nazývame výchovou, a že rodina, profesijné prostredie a veľa ďalších spoločenských faktorov dotvára v rozličnej miere celistvosť pojmu výchova. Kríza vo výchove je podstatnou zložkou svetovej problematiky.“*

Dnes – možno tak ako niky predtým – už vieme, že príčinou tejto krízy je o.i. destabilizácia rodiny, jej nukleárneho typu a štruktúry. „Pozadím“ tohoto najmenej želateľného sociálneho javu je vzťahujúca sa „sloboda“ v oblasti spolunažívania muža a ženy, pričom ich „produkt“ – detí sú v perspektíve svojej existencie odkázané na odcudzené inštitucionálne „ústavné zariadenia“. Povedané hlasom cynika – sú akoby nechceným produktom, „externality“, ktorú možno „uložiť“ do sociálnych, inštitucionálnymi dverami ošetrovaných zariadení rôzneho typu, úrovne a zodpovednosti.

Ako už viackrát odznelo, v kritickom duchu bola zhodnocovaná „transformačná stratégia“ detských domovov – ich presun z rezortu ministerstva školstva pod rezort ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, ktorá pomerne malý priestor vymedzila pre edukačnú činnosť. Okrem iného aj tak, že sa zredukoval priestor pre špecifické edukačné prístupy a do roviny absencie boli premostené psychologicko-občianske a etické aspekty výchovy. Tým sa vyostřil spor medzi zástancami výchov ako dominujúcej oblasti v detských zariadeniach a zástancami starostlivosti, s minimálnym priestorom pre výchovu a s tým súvisiaci vzdelávací proces.

Oklieštenie výchovy v uvedených „neštandardných“ podmienkach má nie príliš lichotivý dôsledok – nedostatočný priestor pre socializáciu osobnosti detí a mládeže, absencia psychologického pôsobenia na jeho rozvoj, obmedzená aktivita pre sociálnu komunikáciu a s tým súvisiaci proces osvojovania hodnôt, v rámci ktorých sa kultivuje inter-subjektívne prehlbovanie schopností detí v kontexte seba-rozvoja a potvrdzovanie seba samého v rámci upevňovanie vlastnej identity atď.

Aj tieto otázky boli predmetom „nahlas“ vyjadrených postojov k prednostiam, no zväčša k nedostatkom v oblasti výchovy v detských zariadeniach; bola to nahlas vyslovovaná „revolta“ pedagogickej elity, cieľom ktorej bolo oživiť – v zmysle priority - zmysel a význam výchovy, jej špecifického poslania kultivovať osobnosť a individuálnu svojbytnosť detí v podmienkach s väčšou mierou odcudzenia, ako v podmienkach rodinnej výchovy, symbolizujúcej nehu, lásku, ale aj starostlivosť o najväčšiu hodnotu - o hodnotu budúcnosti, subjektom ktorej sú naše deti; detí – v terminológii demografie - budúcich aktérov dejín našej spoločnosti. Dôraz, kladený na fenomén výchovy,

na kontinuitu „minulosti“ a tvorivej aplikácie jej pozitívnych „prvkov“ na systém dnešnej výchovy, napokon vyústil (čo v duchu prognostického predstihu vyjadril aj „otec„ tohoto veľkolepého podujatia doc. PhDr. Tóno Kozoň, PhD.) do výzvy „Vrátiť pedagogiku“ na miesta, kde patrí a dať jej priestor imanentný jej významu, funkčnosti a neodškriepiteľnej nevyhnutnosti existovať v civilizovanom, kultúrnom a demokratickom svete – vo svete hoc aj takom malom, akým je naša krajina.

Nebola nepovšimnutá – neaktualizovaná aj problematika súvisiaca s činnosťou diagnostických ústavov, ich význam pre detské domovy a iné formy sociálnych zariadení, ktoré – z málo známych dôvodov – boli zrušené, a nahradené „diagnostickými skupinami, majúce svoje zakotvenie v samotných detských domovoch.

V dôsledku toho ostal malý priestor pre „objektívne kritériá, zdôvodňujúce dané zistenia o existujúcich problémoch, o atmosfére atď. A teda o ich kvalite, nakoľko neexistoval tzv. „gnozeologický odstup“ od poznávaného objektu, umožňujúceho pravdivo, objektívne identifikovať jeho povahu, stav, kvalitu. Prirodzene v pojme „objekt poznávania“ identifikujeme život detí detských domovoch a v zariadeniach rozličného typu.

Rovnako nebola povšimnutá problematika voľného času, produktívne využívaného v podmienkach detských domovov, napríklad na výchovu ku kreativite, na jej rozvoj v podmienkach nie celkom kreativitu podporujúcich. Premrštená inštitucionalizácia, presiaknutá byrokraciou a normotvorným, no „bezduchým“ prístupom k deťom, niekedy až samoúčelne fungujúcim, nie vždy vytvára priestor pre rozvoj kreativity, aj keby voľný čas sa mal donekonečna rozpiňať, resp. aj keby stratil svoje určenie „ireverzibility“.

Do množstva podnetných, kreatívnych, zavše aj v duchu sociálneho idealizmu vyrieknutých názorov vstúpila podnetná, inšpirujúca myšlienka (takmer už ako koncepcia) o potrebe a význame problematiku výchovy reflektovať aj z pozície teologických reflexií výchovy, umožňujúcich sebareflexiu detí z pozície fenoménu „svätosti“, nabádajúcej konať dobro. Povedané inými slovami, metodológia obohatená o prvky spirituality nemôže byť neaktualizovaná, nakoľko jej prostredníctvom sa človek stáva ľudskou bytosťou, no nie zvieratom.

Až symbolicky tento „krst konferencie“ zaznel ako finalita, sklíbená v názorovej jednote, vyjadrenej potrebou – takmer na úrovni kategorického imperatívu - vrátiť pedagogike jej „posvätné poslanie.“

Možno aj pre toto poslanie je potrebné oživovať ideou návratu aj tak, že sa aj my k nej budeme vracieť. Táto idea Návratu k „návrate pedagogiky do sveta, z ktorého vzišla a do ktorého opäť patrí, má sprevádzať edukačne činných osobností každý okamih, bez „rozvrhu hodín“.

Kniha je dostupná aj v elektronickej podobe na <http://www.sposointe.eu/>.

Prof. Vasko Kusin, DrSc.
Fakulta sociálnych štúdií VŠ Danubius, Sládkovičovo